

ÉGTÁJ

PÁLINKÁS IÓZSEF

DIÁKÉLET A SZABADKAI LATIN GIMNÁZIUMBAN 1747 — 1845

1747-ben nyílt meg Szabadkán Vajdaság első, nyilvánossági joggal felruházott középfokú tanintézete, a városi latin grammatikális iskola, a mai gimnázium őse.

Nemes munkáját a tudomány terjesztésében akkor kezdte meg, amikor már a felvilágosodás hatására a nagy társadalmi átalakulások a szegényebb néprétegek gyermekeinek is valamelyest megkönnyítették a közép- és felsőfokú iskolák látogatását.

A XVIII. század elejéig Magyarországon a paraszt és szegényebb néprétegek gyermekei csak az elemi iskolát látogathatták. Az ifjúság nevelését a feudális társadalomban annak rendi összetétele határozta meg, és így a kor egyetlen középiskoláját, a latin gimnáziumot, az akadémiát és az egyetemet — rendi helyzeténél és nehéz anyagi körülményeinél fogva — kevés szegény sorsú gyerek látogathatta. Ezeket az iskolákat az uralkodó nemesség saját gyermekei részére tartotta fenn. Amennyiben tanult is egy kevés tehetséges parasztyerek ezekben az iskolákban, akiket jóllehet támogatott is egy-egy mecénás, ez csak azért volt, mert a nemesség nem lehetett meg közhivatalnokok nélkül, az egyház pedig így pótolta szükségleteit az alsó papság körében. A közhivatalnoki pályát a nemesség rangján alulinak tartotta és átengedte a szegényebb néprétegek fiainak.

Az erősödő polgárosodás, a felvilágosodás eszméinek kibontakozása és terjedése már a XVII. században elindítja azokat a társadalmi változásokat, amelyek szakítanak a múlttal és követik a fejlődés útját. Nem állhatnak ellen az új eszméknek még az olyan megátalkodott feudális abszolutisztikus rendszerű birodalmak sem, mint a Habsburg-monarchia. Ha nem akarják elveszíteni nagyhatalmi pozíciójukat, lépést kell tartaniok a fejlődéssel és meg kell barátkozniok az új polgári eszmékkel.

Bécs már a XVII. század második felében követi a merkantilizmust, támogatja a manufaktúrák fejlődését, egyengeti a külkereskedelem útjait, gyarmatosítja a törököktől felszabadított területeket és igyekszik azokat az osztrák ipar nyersanyagforrásaivá tenni. Egyre azonban mindenképpőlött vigyáz. Uralkodó osztályának jogait még ebben a nagy átalakulásban sem akarja csorbítani. Úgy irányítja a polgárságot, hogy az a meglevő államrendet ne veszélyeztesse. Az állam szolgálatába helyezi azt, s így elkerüli a nagy megrázkódtatással járó társadalmi átalakulást, megőrzi az abszolutizmust az Aufklärung-felvilágosodás formájában.

A nagy társadalmi átalakulásból a parasztság is kiveszi a részét. Folytatja évszázados harcát a gyűlölt feudalizmus ellen. Nem állítja meg abban még fegyveres felkeléseinek sikertelensége sem. A XVII—XVIII. században irányt változtat eddigi harcában. Gyerekeit akarja kimenteni a nehéz paraszti jobbjágsors embertelen helyzetéből. A város felé irányítja őket azzal, hogy bekapcsolódjanak annak gazdasági életébe, és így megmeneküljenek nehéz helyzetüktől. A város gazdasági életét azonban még nem annyira fejlett, hogy a tömeges ideirányuló parasztságot befogadhassa.

Más kiút a paraszti lét számára nincs, mint részt venni a feudalizmus bevezetésének hitt erődítményén és bejutni az uralkodó osztály alsóbb rétegeibe. Ezt pedig csak az iskolán át érheti el; megkezdői hát a közép- és felsőfokú iskolák kapuinak döngtetését. A rés egyre jobban bővül, mivel a megváltozott gazdasági és társadalmi viszonyok irányítása több tudást követel. Ezzel párhuzamosan növekszik az államgépezet is, ahol az iskolázott emberre nagy szükség van. A kiváltságos nemesség számára fenntartott közép- és főiskolák többé nem zárhatják be kapukat a szegényebb néprétegek gyermekei előtt.

A megváltozott viszonyok között hamar megnövekedett a gimnáziumok diákjainak száma. Ugyanakkor felszínre került a szegény diákok életfenntartásának nehéz kérdése a felvidéki városokban, ahol a XVIII. század közepéig működött a legtöbb gimnázium. A szerzetesek által fenntartott diákothonok nem tudták befogadni a megnövekedett számú diákságot. Sok diáknak azonban nem is volt pénze a drága diákothonok fizetésére, sokszor még annyi sem, hogy az olcsó kis közös diákszobákat ki-fizethessék. Olcsóbb ellátást kellett keresniök és ezért városból városba vándorolnak. Nem kizárólagosan magyar jelenség a szegény diákok vándorlása. Így volt ez a többi európai országban is. Ezeket az örökös vándorokat patrizáló vagy koldusdiákoknak nevezték.

Egyes alföldi városokban a gimnáziumok csak a török kiűzése után, a XVIII. században nyílnak meg. Ekkor nyílt meg a szabadkai latin grammatikális iskola is minden nagyobb hírverés nélkül. Mégis gyorsan elterjedt a híre nemcsak Bácskában, hanem a többi vármegyében is. Jöttek is a diákok mindenfelől. Már 1752-ben arról beszélnek a feljegyzések, hogy az iskolában több mint 200 diák tanul. Aligha bírt el az iskola szűk kis helyiségeiben, egyetlen tanárával ennyi diákot. De ha ismerjük ennek a kornak fejletlen iskolai adminisztrációját, amikor még névsort sem igen vezettek a diákokról, el kell fogadni a jó öreg Závodszi tanár hozzávetőleges felbecsülését. Egy bizonyos, hogy az iskolának több volt a diákja, mint amennyit Szabadka kitermelt. Diákokban a latin iskola, ahogy még főgimnázium korában is nevezték a szabadkaiakat, sohasem szűkölködött. Mindig volt belőlük bőven, kivéve az erőszakos németesítés éveit, amikor a latin tanítási nyelvet az 1784. június 14-én meghozott császári rendelet alapján a német váltotta fel. A diákok száma ekkor 10—12-re csökkent évente. Így álltak ellen II. József császár germanizáló politikájának. Hiteles adatok igazolják, hogy az iskola növendékeinek száma az említett rendelet visszavonásával állandóan emelkedett: 1801-ben 139 tanulója van az iskolának, 1810-ben 239, 1822-ben 378 és 1826-ban érte el tetőfokát, amikor 455 tanuló látogatta az akkor már országos híru iskolát.

A szabadkai latin grammatikális iskola, majd 1794-től ötosztályú, végül 1806-tól hatosztályú latin főgimnázium a szegényebb néprétegek gyermekeinek tanintézete volt. Főúri származású tanulók iskolánkat nem látogatták. Magánvizsgát is csak két gazdagabb középnemesi származású tanuló tett a múlt század elején. A tanulók tehát a lassan fejlődő polgárság, parasztság és a kisbirtokos armalisták fiai közül kerültek ki.

Jellegzetes színfoltot kölcsönöztek a szabadkai diákeletnek a patrizáló vagy koldusdiákok. Már 1752-ben említik őket a feljegyzések városunkban, de csak a múlt század elején növekedett meg számuk. Városunkat nemcsak jóhíru gimnáziuma miatt keresik fel a szegény koldusdiákok. Döntő volt ebben a termékeny bácskai talaj is, amely még az ilyen elmaradott gazdasági viszonyokban is kielégítette a lakosság élelem-szükségletét és elviselhetőbbé tette a megélhetést. A patrizáló vándor-

diákok pedig éppen az ilyen városokat keresték, hogy gimnáziumi tanulmányaikat könnyebben befejezhessék. Azonkívül ez az iskola nincs drága intézethez kötve, ami eleve megkönnyítette a szegény diákok létfenntartását. A víg kedélyű patrizáló vándordiákokat a város lakossága különben is megkedvelte. Amíg kevesen voltak, a város jobb módú házai sokat befogadtak a szegény diákok közül ingyenes ellátásra, s úgy gondoskodtak róluk, mint saját gyermekeikről. Ezeket a diákokat familiásoknak hívták a városban. Ahogy azonban számuk növekedett és a jobb módú házak megteltek, helyzetük valamivel megnehezedett, de még így is könnyebben éltek, mint a felvidéki városokban. Lakást leginkább ingyen kaptak. A tanyai gazdák átengedtek városi házukban egy-egy szobát egy-két jóra való diáknak már azért is, hogy a ház ne maradjon felügyelet nélkül. Az ingyenlakás és a szállásról előkerülő téli tüzelő fejében a diákok őrizték a házat. Élelemről azonban maguk gondoskodtak. Itt jutott kifejezésre a patrizálás igazi értelmében.

Az 1806-ban kiadott második Ratio educationis 46. §-a megrövidítette a heti munkaidőt. Eddig csütörtökön nem volt tanítás, az újabb intézkedés a kedd délutánt is felszabadította. Ezeket a napokat használták ki a koldusdiákok heti élelmük beszerzésére. Kettő-hárman valamilyen hangszer kíséretével alkalmi dalocskákat énekelve, szavalatokkal, mókás bohózatokkal végigjárták a város utcáit és az összegyűjtött élelmet lakásukra vitték. Ritka az a ház, ahol a diákok ilyenkor nem kaptak volna valamit. Sokat meghívtak ezeken a napokon meleg ételre is. Diákemberhez nem méltó valódi koldulás volt ez, de létfenntartásukat más módon nem tudták megoldani.

A patrizáló diákok mellett tanultak a szabadkai latin iskolában még az ún. kredenciális, vagy felszolgáló diákok is. Nevüket az ebédlőben elhelyezett edényszekrényről — kredencről — kapták, mert az étkezéskor megterítették, felszolgálták, majd feltakarították az ebédet és ennek fejében teljes ellátást kaptak. A szabadkai ferences rendház mindig tartott jól fizető diákokat, akik mellett elkelt néhány kredenciális diák is. Ezek a diákok nemcsak az ebédlőben végezték el az említett munkát, hanem takarították a barátok celláját, tisztították azok lábbelijét és egyéb apró szolgáltatásokat is tettek.

Az iskola is gondoskodott a szegény diákok támogatásáról. Ezt a célt szolgálta például a cassa funebris, vagyis a temetkezési pénztár is. A városban dívó szokás szerint a gimnázium jóhírű diákénekkarát gyakran meghívták egy-egy módosabb polgár temetésére, hogy jelenlétével emelje a temetési szertartás pompáját és gyászénekeket énekeljen. Minden ilyen »fellépésért« a kórusnak régebben 6 pengő forint, 1815-től, a devalváció után pedig 12 váltó forint járt. Csak az volt a baj, hogy a szabadkaiak mély gyászukban sokszor megfeledeztek a fizetésről. Többszöri figyelmeztetésre is alig fizettek. A kassa így gyakran üres maradt. 1829-ben több ilyen temetés után is csak 34 forint gyűlt össze a pénztárban. Rendszerint a hitoktató kezelte a pénztárt. Az összegyűlt pénzt a szegény beteg diákok gyógykezelésére fordították.

1837-ig a familiatio, a tisztogatás is a szegény diákok segélyezését szolgálta. A latin grammatikális iskola korában a takarítást, ami együtt járt a téli fűtéssel, az egyik tanár végezte. Ennek fejében minden diáktól előbb 50, majd 25 dénárt szedhetett be évente a város jóváhagyásával. A fűtéssel járó kiadásokat a diákok fedezték az iskolában egész 1837-ig, amikor a város azt magára vállalta. Külön fizették a fapénzt, külön a tisztogatáshoz szükséges eszközök beszerzésére előírányozott összeget. Később a tanártól a familiatiót és a fűtést átvették a szegény sorsú diákok, akik ezért szintén fizetést kaptak. 1827-től a familiatio fedezésére minden diák 16 garast fizetett be évente az iskola pénztárába. Az összegyűlt összegből megvették a tüzelőanyagot, a takarításhoz szükséges eszközöket, a megmaradt fölösleget pedig, mint például 1837-ben 111 forint 40 krajcárt, felosztották a familiatiót végző diákok között. Minden évben megválasztották a legszegényebb, de jól tanuló diákok közül a pater familiast, vagyis az iskolai gondnokot, aki ellenőrizte a familiatio körüli munkát.

A segélyezésnek ezeket a diákemberhez nem méltó és megalázó változatait az 1848-as nagy forradalmi átalakulások eltüntették, de a szegény diákok helyzetét a kapitalizmus sem oldotta meg.

A diákok szociális összetétele egy 1847-ből származó adatból látható. Ebben az évben 309 tanuló iratkozott be az iskolába, ebből 117 polgári származású, 87 parasztszülők gyermeke, 47 armalista, 3 zsidó, 3 papi családból való, 1 árva, 1 pedig katonacsaládból származott.

Nemzetiségi hovatartozásukat nem lehet pontosan megállapítani, mert a kimutatásokból hiányzik a nemzetiséget jelző rovat. Ha helyenként létezik is ez a rovat, a magyarországi illetőségű tanulókat magyarokként vezették. Csak a zsidóknál és a szerbeknél jelölték külön a vallást »héber«, »gör. keleti« jelzéssel. Míg a zsidó származású diákok a múlt század elejétől kezdve egyre többen látogatták az iskolát, szerb tanuló alig volt évente 3—4. Ezek is leginkább a helybeli szerbek gyermekei. Elkerülték a szerbek ezt a katolikus jellegű iskolát, inkább Sremski Karlovci és Zombor felé gravitáltak és az ott működő pravoszláv jellegű iskolákat látogatták.

Illetőségükre nézve az 1828—29. tanévben 354 az ország 16 vármegyéből, azonkívül Csehországból, Boszniából, Galiciából és Szlavóniából összegyűlt tanuló látogatta az iskolát. Legtöbb vidéki, egyben patrizáló diák a felvidéki szlovákok közül került ki. A más megyebeliék rendszerint egyharmadát, ritkábban egynegyedét tették ki a diákok számának.

Eddig csak a szegény diákok anyagi helyzetéről szóltunk. Nézzünk be az iskolába is, ismerjük meg a diákok alapvető munkájában, a tanulásban.

A latin iskolában mi lehetett más a tanítás nyelve, mint a latin. Eppen ez tette lehetővé, hogy a különböző nemzetiségű és anyanyelvet beszélő diákok a latin grammatikális iskolában, később pedig a latin főgimnáziumban közösen tanulhattak. Anyanyelvüket vajmi keveset használhatták az iskolában. Csak kezdő vagy minimista korukban beszélhettek 2—3 hónapig anyanyelvükön, míg azt segédnyelvként használták az iskola legfőbb tantárgya, a latin nyelv elsajátításában. Amikor már latin szókincsüket felhasználhatták a legegyszerűbb konverzációra, az anyanyelvet fokozatosan kivonták és megtöltötték nemcsak az iskolában, hanem az egymás közötti társalkodásban is. Csak így érthették el a mesterségesen fenntartott latin nyelv olyannyira való elsajátítását, hogy már a hároméves latin grammatikális iskola elvégzése után a diák folyékonyan beszélt latinul. Az iskola teljesen a latin nyelv szolgálatában állt. Minden tantárgy annak elsajátítását szolgálta. Nem volt sem a diáknak, sem a tanárnak könnyű feladat. Tankönyvek a XVIII. században még alig voltak, még a múlt század elején is keveset tudunk róluk.

Az iskolát — kezdve a grammatikális osztályok megnyitásától — a helybeli ferences barátokra bízta a város. Ők szervezték meg a tanítást, irányították a diákok iskolai, iskolán kívüli életét. Noha az iskolát 1861-ig vezették, mégsem tartották azt saját rendjük intézetének. Városi iskola ez, amelynek fenntartásáról a városi tanács gondoskodik és fizeti a ferences tanárokat. A ferences rend nem dolgozott ki önálló tantervet saját iskolái számára sem. Így a szabadkai gimnáziumban is korábban a jezsuiták által kidolgozott tantervet, majd a XVIII. század hatvanas éveitől a liberálisabb és a megváltozott társadalmi viszonyokhoz jobban alkalmazkodó piarista rend tantervét alkalmazták. Az iskolák országos rendezése után pedig az 1777-ben kiadott első és az 1806-ban megjelent, császárilag jóváhagyott második Ratio educationis utasításai szerint dolgoztak.

Az iskola felszerelése hiányos. A latin grammatikális iskolában az első években még iskolai bútorzat sincs. Ha a diák nem hozott magával székét, állva vagy földön ülve hallgatta a tanár előadását. Tankönyve nem lévén, ha nagy nehezen hozzájutott valamilyen füzetféléhez, térdén készítette kusza jegyzetét. Később a diákok számának növekedésével alkalmasabb épületbe költözött az iskola, sőt újat is építtetett a város, bé is bútoroztatta, de egyéb tanszerekről — egy-két földabroszt kivéve — még a múlt század közepén sem igen emlékeznek meg a feljegyzések.

Az oktatásban az előadás és diktálás módszere dominált. A diktálás lélekölő, fárasztó, lassú menetű módszerének is megvolt az a jó oldala, hogy — mivel keveset lehetett tollba mondani — az anyagot erősen begyakoroltatták. Így keveset, de alaposan tanultak. Nagy gondot fordítottak a memorizálásra, amivel elérték azt, hogy az elsős, másodikos tanuló nagyon sok latin verset, míg a harmadikosok a latin klasszikusok beszédeit fejből tudták. Tartalmi szempontból az iskola nem adott sokat, a tanulók nem voltak megterhelve, és így a jobbaknak s gyorsabb felfogásúaknak maradt idejük az önművelésre. Szabadkán csak a ferencesek rendezték be szegényes könyvtárukat, amit a diákok felhasználhattak tudásuk gyarapítására. E szűkös könyvtár szolgáltatta a vita anyagát, ami nagyon közkedvelt a diákok között, különösen a nemzeti ébredés korában, kiváló világi tanárunknak, Pajor Jánosnak, az iskola későbbi nagyhírű igazgatójának vezetése alatt. A soknemzetiségű diákság komoly vitákon keresztül ismérkedett meg bővebben az oktatásból kimaradt politikai, gazdasági s főleg nemzeti kérdésekkel. Kiváló alkalmat nyújtott erre a felső osztályokban a heti egy órában bevezetett kötelező újságolvasás. Ezekben a vitákban kell keresni a magyar nemzeti ébredés mellett a bunyevác nemzeti ébredés gyökereit is, amelynek későbbi elindítói, Antunović püspök és Ambrozije Šarčević mint az iskola tanulói, ebben a korban ismerkedtek meg a nemzeti kérdés problémáival.

Az iskola és a tanárok munkáját a vizsgákon elért eredmények tükrözték vissza. Ezeknek alapján állapították meg, vajon a tanuló felsőbb osztályba léphet-e. Már a latin grammatikális iskolában is voltak vizsgák, melyek ünnepélyes keretek között zajlottak le. Rendszerint két részből álltak: a tanítási anyagnak nyilvánosság előtti felméréséből, amikor a diák a megadott kérdésekre válaszolt, majd ennek befejezése után az ünnepélyes diákelőadásból morális jellegű színdarabbal egybekötve. A színdarabokat rendszerint a tanárok írták, s tárgyukat a bibliából merítették. Iskolánkban több ilyen színelőadást jegyeztek fel a XVIII. század ötvenes éveitől kezdve.

Az első Ratio educationis intézményesíti a vizsgákat és az év végiek mellett bevezeti a félévieket is. Havi vizsgákat is szoktak tartani, melyekkel a diákokat az anyag folytonos összefoglaló ismétlésére kényszerítették. Az év végi és félévi vizsgákat a nyilvánosság előtt tartották; a meghívókat maguk a diákok kézbesítették. A vizsgákon a vendégek is kérdezhettek. Ezek a vizsgák sok időt vettek el a diákoktól, a félévi például egy hónapig tartott. Egy időben a diákok húzták a tételeket, 1833-tól bevezették a kérdésjegyzéket. A tanár az egész anyagból elkészítette a kérdéseket, amit átadott az elnöknek és az tetszés szerint kérdezett azokból. Az érdemjegyeket az igazgató és a tanár együttesen állapították meg. Ha nem tudtak megegyezni, az igazgatónak jogában állt az egész osztálynak írásbeli feladatot adni, és ennek alapján állapította meg az érdemjegyet. Háromféle érdemjegy volt: első-, másod- és harmadrendű. A harmadrendű érdemjegy osztályismétléssel járt. Ha valamely tantárgyból a diák nem ütötte meg a kívánt mértéket, pótvizsgát tehetett. Az év végi vizsgára csak a pótvizsga sikeres letétele után állhatott ki. Még egy fajtát alkalmaztak iskolánkban az osztályásnak, a »sorozatot«. Minden tanuló a vizsgák befejezése után három tárgyból kapott osztályzatot: külön-külön a vallástanból és magaviseletről, míg a többi tantárgyból összesen egyet. 1820 után a magyar nyelvnek tantárgyként való bevezetése után ebből is külön osztályzat járt. Ezeknek az osztályzatoknak a középértéke határozta meg a diák sorozatát vagy rangját a névsorban.

Ezek a vizsgák erősen kirakatjellegű, külső hatásra vadászó gépies természetűek voltak. Tisztán a memorizáláson alapultak, amit bizonyít az, hogy a tanár kérdéses közben kezében tartotta jegyzeteit, ritkábban a tankönyvet, és szigorúan ügyelt arra, hogy a diák szóról szóra mondja-e a szöveget.

A tanítás menetét a heti munkanapokra elkészített órarend szabta meg. Régebben csütörtök volt a szabad nap, 1806-tól kezdve kedd délután sem tanítottak. Délelőtt-délután folyt a tanítás. Minden osztályban heti

18 órát állapított meg a helytartótanács. A tanulók minden nap reggel misét hallgatnak és innen mennek az iskolába, ahol az osztályokban a rendre a tanítás előtt a páter familiás alá tartozó schedatorok — cédulás diákok — ügyeltek. Jobb tanulók ezek, a pad szélén ülnek, kikérdezzük a gyengébbeket. Mindegyik schedator 3—4 gyengébb tanulót ellenőriz, s ha a leckét nem tudja, nest (nestio — nem tud) kapnak a megfelelő cédulán, amelyet átadnak a tanárnak. Nagy hatalom volt ám a schedator a skutika (scutica — korbács) és virgács korában.

Szigorú szabályok irányították a szabadkai latin iskolában a diák iskolai és iskolán kívüli életét. A szabályok betartására az osztályban a schedatorok, az iskolán kívül pedig a tanárok ügyeltek. Igyekeztek a diák minden szabad idejét valamivel kitölteni. Hétköznapi szabad idejüket valamelyik fiatalabb tanár vezetésével felüdítő játékokkal töltötték. Rendszeres testnevelés nem szerepelt a tantárgyak között, de minden évszakra megvoltak a meghatározott játékaik, például télen a hógolyózás, csúszkálás, kutyázás jégen; nyáron versenytűtás, birkózás, a labdajátékok egész sora. Nagyon népszerű társasjátéka a diákoknak a longa méta. Vasárnap a legnehezebb nap a diákok számára. Játsszani ezen a napon nem lehetett, mert a nap nagy részét a templomban töltötték. Délelőtt a hosszú és fárasztó mise, délután pedig a szentbeszéd magyarázása és a vecsernye kötötte le idejüket.

A diák az diák volt ebben az időben is. Akárhogy igyekeztek a különféle szabályokkal lekötni szabad idejét, mindig megtalálta a módját a csínytevések egész sorának. Akadt is dolga a skutikának és virgácsnak bőven. A középkori embertelen testi fenyítéseket ugyan csökkentették, de még a Ratio educationisok sem törölték el teljesen őket. 1752-ben néhány diákja az iskolának valószínűleg többször kijárt az éj leple alatt a közeli szőlőbe egy kis dézsmára. A tulajdonosok észrevették a diákok kiruccanásait és rajta akarták kapni a hivatlan vendégeket. Megneszelték ezt a diákok és botokkal, fejszékkel felfegyverkezve akarták bizonyítani jogaikat az éjszakai kirándulásokra. A nagy verekezésben a diákokat is jól helybenhagyták, de ők sem maradtak adósak. Néhány embert nagyon megverték, sőt egyet halálosan is megsebesítettek. A tetteseket a városi tanács elfogatta, négyet 30—30 botütésre ítélte, amit a városi pandúr hajtott végre rajtuk, s végül kitiltotta őket a városból.

Szigorúan tilos volt a tanulónak az éjszakai barangolás, pedig erre akadt ebben az időben bőven alkalom a városban. Először is a sok kocsmá, majd a szokásban levő »divánok«, az 1780-as évektől pedig a városban gyakran szereplő német színtársulatok igen vonzották a nagyobb diákokat. Különös előszeretettel látogatták a város kávéházában 1787-ben felállított első biliárdasztalt és tekepályát.

Nem is kell csodálkozni az iskola akkori igazgatójának, dr. Ranićnak szigorú, a diákok magaviseletével kapcsolatos rendeletein. Már 1775-ben pandúrral vesszőztetett meg egy diákot nyilvánosan az iskola tanulói előtt, 1778-ban pedig hivatalos átiratban kérte a városi tanácstól, hogy a diákok erkölcsi életének megóvása céljából utasítsa a pandúrokat a kicsapongó tanulók hozzá való elővezetésére. Kérését a város ugyan teljesítette, de úgy látszik, hogy a pandúrok és a diákok igen jól megértették egymást, mert azok egyetlenegyét sem vezettek igazgatójuk elé. Ranić ekkor, aki még az ilyen jelentéktelen kudarcot sem tudta elviselni, cselhez folyamodott. Minden kicsapongó diák elővezetéséért 10 krajcárt ajánlott fel a pandúroknak. A jelekből ítélve ez sem segített sokat.

A főgimnázium korából nem maradtak feljegyzések az előbbiekhöz hasonló esetekről. A diákcsinnyek azonban itt sem szűntek meg; így a büntetések napirenden voltak. Leggyakrabban szerepelt a carcer a büntetések között. Ez valójában magánzárkát jelent, amikor a diákot egy-két órára, ha viszont kihágása jelentékenyebb, akkor 24 órára zárják be egy külön erre a célra megjelölt helyiségbe, ahol ez alatt az idő alatt kenyéren és vízen él. Vannak megszégyenítő büntetések is, például számárapad, különböző feliratu cédulák viselése az iskolában, esetleg az utcán is. A testi fenyítések közül a virgácsolást és botozást alkalmazták. Az előbbit

felváltotta a nádipálca. Ez a kisebbeket illette, a felsősöket viszont csak az igazgató vagy tantestület határozata alapján botozhatták meg. A testi fenytést a famulus hajtotta végre a diákon vagy az osztályban, vagy a tantestület előtt, vagy ha az közbotrányt okozó kihágásból eredő büntetés volt, akkor az egész iskola nyilvánossága előtt.

Fundamentális kérdése volt a diákok magaviselete a feudális rendszer iskolájának, amit még a legszigorúbb intézkedések sem tudtak megoldani. Rendszerint a rendi összetételében heterogén diákság között törtek ki ezek az ellentétek. A szabadkai latin iskolában — homogén társadalmi összetételüknel fogva — nem került sor a diákok közötti ellentétekre. Itt inkább a különféle diákcsínyek bontották meg a fegyelmet, amihez sokban hozzájárult a környezet kulturális elmaradottsága is. A diákokban többet láttak a mindennapi embernél, amit azok ki is használtak és a szigorú rendet sokszor megbontották.

1845 márciusában felsőbb rendeletre megszűnt a latin mint tanítási nyelv, s helyét a magyar tanítási nyelv foglalta el. Ezzel megszűnt az iskola százéves latin korszaka.

